

De bestuurskunde slaat terug

Een van de neveneffecten van de kredietcrisis is dat we een blik kunnen werpen op wat er zich binnen bedrijven heeft afgespeeld en welke waarden daar gelden. Fascinerend is natuurlijk de gang van zaken binnen ABN Amro: lees *De Prooi* van Jeroen Smit en je bent voorgoed verlost van de idee dat het er alleen binnen de overheid rommelig, struikelend en vechtend aan toe gaat. Voor zover je dat idee natuurlijk al had. In *De ontdekking van de hemel* gebruikte Mulisch het beeld van de Gouden Muur waar de paleizen en ministeries achter zitten die voor de buitenwereld ogen als een geoliede machine. In werkelijkheid is het echter achter die Gouden Muur in de woorden van de schrijver een “geïmproviseerde janboel”. Voor burgerrechten is het overigens een geruststellende gedachte dat de overheid zo’n pover functionerend geheel is. De bedreiging die een goed werkende staat vormt voor individuele vrijheden is moeilijk te overschatten.

Bedrijven zijn natuurlijk net zo goed grote organisaties met alle daaraan inherente problemen die tot rommelig functioneren leiden. Ook daar schittert de Gouden Muur je echter tegemoet, waardoor menigeen toch denkt dat het daarbinnen geolied verloopt. Al was het maar omdat er één dominante waarde is die als leidraad kan dienen: maximalisatie van winst, omzet of aandeelhouderswaarde. Terwijl binnen de publieke sector meerdere vaak botsende waarden tegelijkertijd aan de orde zijn: rechtstatelijkheid, democratie, effectiviteit, responsiviteit, transparantie, integriteit, etc.

In de jaren ‘80 en ‘90 van de vorige eeuw was er een beweging die ernaar streefde methoden uit het bedrijfsleven toe te passen op de overheid. Dat heeft op veel plaatsen louterend gewerkt. Ontegenzeggelijk is de bedrijfsvoering in de publieke sector verbeterd. Dat bracht natuurlijk ook uitwassen met zich mee door adviseurs en ware gelovigen die er diep van overtuigd waren dat de overheid niet wezenlijk anders is dan een bedrijf. Tot en met de democratische besluitvormingsprocessen aan toe. Sterker nog, veel van die zeloten meenden dat daarin juist de kern van alle operationele problemen ligt: politici en bestuurders moesten maar zo ver mogelijk op afstand worden gehouden. Gelukkig zijn we de meeste van die onzin weer voorbij.

Die opmars van dat bedrijfsmatige denken ging gepaard met een intocht van bedrijfskundigen in de publieke sector. Dat zal veel bestuurskundigen niet lekker. Wij waren toch immers degenen die als geen ander wisten hoe dat zat met al die conflicterende waarden en wat dat betekent voor management in het openbaar bestuur? En dan komt er zo’n bedrijfskundige met een modelletje dat ook op meubelfabrieken, supermarkten en verzekeraars is toegepast even vertellen hoe het moet. En er wordt ook nog naar hem geluisterd! Een deel van dat bedrijfskundige denken heeft in de bestuurskunde wortel geschoten en zie je tegenwoordig terug in die opleidingen.

Interessant is dat nu in het bedrijfsleven aarzelend de erkenning klinkt dat een waardepatroon louter gebaseerd op hebzucht, niet eindeloos houdbaar is. Prikkel om te sturen op winst of aandeelhouderswaarde zijn even simpel als gevaarlijk en leiden tot pervers gedrag. Een goedlopend bedrijf opsplitsen mag dan plezierig zijn voor de aandeelhouders, voor het bedrijf, de werknemers en de klanten is het zelden een verbetering. Of neem het gebrek aan zelfkritiek en vermogen tot reflectie op eigen handelen van de bankiers tijdens de hoorzitting in de Tweede Kamer. In die wereld is het kennelijk normaal om individueel enorme bonussen binnen te halen met zeer risicovol gedrag, om als het mis gaat de rekening bij de samenleving neer te leggen. De code-Tabaksblat is daar niet het antwoord op. Die legt vooral accent op transparante financiële verantwoording en de positie van aandeelhouders en gaat niet over waardepatronen.

De met winstmaximalisatie concurrerende waarden hebben iets te maken met “governance” in de brede betekenis. Voor bedrijfskundigen is dat een amper ontgonnen terrein en vanuit het bedrijfsleven is er ook geen vraag naar geweest. Voor bestuurskundigen is er een wereld te winnen. Ik ben benieuwd wanneer de eerste bestuurskunde vakken standaard in de MBA-opleidingen zullen verschijnen.

Marcel van Dam

Openbaar Bestuur, maart 2009